

Filip Křepelka
(Masarykova univerzita –
Právnická fakulta)
Právo pro neprávnický

Kurs VLPM071 ÚOPZ LF MU – právní
aspekty v medicíně (všeobecné lékařství)

Kurs AZLP ÚBI FEKT VUT - zdravotnické
právo a legislativa (biomedicínská technika)

Soustavy pravidel mimo právo

- Vedle práva existují též jiné okruhy pravidel, jimiž se řídí společnost
 - Mravy-morálka (dobré, špatné)
 - Náboženská pravidla (zbožné, hříšné): s přesahem do posmrtného života
 - Zvyky (tradice) – obvyklé, divné
 - Móda (in,out)

Společenský nátlak a vliv je nástrojem prosazování těchto pravidel.

Právo vedle dalších okruhů pravidel

- Právo se od dalších okruhů pravidel liší
- – vědomým rázem
- - složitostí
- - způsobem prosazování.
- Právo by nedokázalo působit bez mravů a zvyklostí, jsou základem (minimem)
- Právo vychází z mravů, zvyklostí
- Často se právní a další pravidla doplňují.

Právo a stát

- Stát tvoří obyvatelstvo žijící na určitém území, které se organizuje tak, že vzniká státní moc.
- Prvky: území, obyvatelstvo, státní moc.
- Státní moc: vybraní lidé (funkcionáři orgánů) vytvářejí a prosazují právo a politiku vůči obyvatelstvu na svém území.
- Stát bývá leckdy demokratický, existují ale též tradiční či násilné způsoby uchopení moci.
- Mezinárodní uznání státu jako předpoklad účastenství v mezinárodním společenství a na mezinárodním právu.

Neobvyklé prameny práva

/1/ Obyčej – nepsané právo, ve většině států nemá žádný význam nebo jej má nanejvýš doplňkový.

- Zjištění a uplatnění obyčeje: z chování a přesvědčení o jeho právní závaznosti. Obyčej samozřejmě může být popsán.

/2/ Soudní či správní rozhodnutí, ze kterých se vyvozuje obecná úprava - precedenty

/3/ Smlouva obecně upravující postavení jednotlivců.

Obyčeje a (mezinárodní) smlouvy si zachovávají určitý význam v mezinárodním právu.

Předpis – základní pramen práva

- Hlavní či jediný pramen práva v jednotlivých státech.
- Též normativní právní akt
- Autoritativní ráz: je někomu předeepsán, je určen širokému okruhu osob.
- Písemné zachycení: je zapsán.
- Zpravidla zákon, též různé podzákonné předpisy (vyhlášky, nařízení atd.).

Pravidlo (norma)

- Tříprvkové členění:
- Hypotéza – dispozice – sankce
- Dvouprvkové členění:
- Hypotéza – dispozice

(if ... than ...)

Je třeba pamatovat na to, že právo stanoví, to co má být (*sollen*). Nikoli vždy to ale je (*sein*).

Prosazování práva nebývá dokonalé.

Obvykle je určitý výskyt porušení.

Část porušení není postihována.

Právní soustava a její hierarchie

- Právo se často zobrazuje jako pyramida
- Na vrcholu: ústava a ústavní zákony
- běžné zákony (popř. zvláštní zákony).
- podzákonné předpisy celostátní
- Právo územní samosprávy.

Existují mechanismy pro prosazování hierarchie.

Jaký je účel hierarchie práva: různá potřeba legitimacy a operativnosti při vytváření.

Vytváření práva

- Předpisy vytvářejí jednotlivé orgány

Ústava – nejen parlamenty, ale též zvláštní shromáždění nebo lid v referendu

Zákony – parlamenty jako rozsáhlá volená tělesa

Podzákonné předpisy – vlády, ministerstva, ústřední úřady

Právo územní samosprávy – zastupitelstva a rady jednotek územní samosprávy.

Většinou kolegiální orgány, tj. proces navrhování, vyjednávání a schvalování.

Monokratické přijímání je vzácné, obvykle formální, fakticky rovněž připravují komise.

Zpřístupňování práva

- Kvůli právní jistotě se musí předpisy zveřejnit.

Dříve čtení apod.

Donedávna úřední sbírky (v ČR Sbírka zákonů).

Dodnes jsou úřední sbírky formálním zdrojem (nikoli pramenem) práva.

Faktickým zdrojem práva se stávají elektronické informační systémy, dnes vesměs internetové – zdarma či placené (V ČR komerční databanky).

Neoficiální konsolidace potřebná pro orientaci.

Vykládání práva

- Právní pravidlo (normu) je třeba nalézt, porozumět ji.
- Zákonodárce je při veškerém snažení vždy částečně nepřesný a mnohdy obecný.
- Mnohdy je zákonodárce unavený či neschopný, kolektiv se nedohodl

Výklad práva

- Pro uplatnění je potřeba právní dokumenty a jejich ustanovení vyložit.
- Existují různé výkladové metody: jazyková (gramatická), smyslová (teleologická), historická, systematická.
- Výklady jsou pak nutně různé.
- Proto existují nástroje sjednocování výkladu v rámci úřadů – pokyny a soudů – soudy vyšších stupňů, nakonec soud jeden.

Ústavní právo

Ustavní právo: ústavy a též další zákony.

- Státní zřízení: republika – parlamentní, prezidentská, konstituční monarchie, mono-bikameralismus, mono-bicefalismus (hlava exekutivy).
- Organizace státních orgánů a vztahů mezi nimi. Uspořádání územní samosprávy.
- Volby, občanství, vymezení území.

Základní práva

- Nevhodně běžně též lidská práva
- Přirozené právo versus pozitivní právo.
- Jsou stanovená na ústavní (popř. na mezinárodní úrovni).
- Jsou obecně formulované nároky a svobody jednotlivců.
- V řadě států se jimi proměřuje běžné právo a každodenní právní praxe.
- Vedou se spory o jejich výklad

Soukromé právo

- Upravuje vztahy mezi jednotlivci.
 - Stát umožňuje nemalou míru autonomie jednotlivcům v jejich vztazích.
 - Zpravidla stanovené ve velkých zákonících.
 - V ČR se rozpadá na občanské právo, rodinné právo, obchodní právo, pracovní právo.
 - Nové občanské právo mnohé sjednocuje
- V ČR donedávna novelizovaný socialistický občanský zákoník, nyní Nový občanský zákoník.
- Zásada: co není zakázáno, je povoleno.

Subjektivita

Subjektivita jednotlivce (fyzická osoba) –
způsobilost být nositelem oprávnění a
povinností

Svéprávnost (dříve způsobilost k právním
úkonům) – oprávnění jednat - její faktická
a formální omezování

Právnícká osoba: nástroj pro činnost
kolektivů či pro oddělený majetek
(jednotlivé druhy právníckých osob:
obchodní společnosti, družstva, spolky,
nadace, ústavy, veřejné subjekty).

Občanské právo – vlastnictví, závazky, dědění

Vlastnictví a další věcná práva.

Právní úkony – obecná úprava: smlouvy,
jednostranné právní úkony.

Závazkové vztahy ze smluv: jednotlivé
smluvní typy, široká možnost odlišné
úpravy, není-li určeno jinak.

Závazky ze způsobení škody či újmy
(nemajetkové škody).

Rodinné a dědické právo

V ČR donedávna zvláštní zákon o rodině, nyní v NOZ.

Manželství – vznik, průběh, zánik

- Rodičovství – určování, rodičovská odpovědnost, rozhodování za děti
- Sociálně právní ochrana dětí – dohled, správa, pěstounská péče, opatrovnictví (poručenství), osvojení.
- Dědické právo - vypořádání majetku po smrti.

Obchodní právo

- V ČR dosud zvláštní úprava – obchodní zákoník, nyní zvláštní úprava korporací.
- Úprava rejstříku, firmy, podniku
- Obchodní společnosti
- Soukromé a veřejné soutěžní právo
- Jednotlivé obchodní závazky sice nyní v NOZ společně, nicméně mají zvláštnosti.
- Ochrana hospodářské soutěže.
- Cenné papíry jako nástroje investic.

Pracovní právo

- Dříve zvláštní druh smlouvy
- Nyní rozvinutá samostatná právní úprava – zákoník práce
- Výrazné omezení smluvní svobody

Omezený okruh smluvních typů

- Regulace pracovní doby, bezpečnosti práce, podmínek zaměstnání, mzdy a platu, kolektivní vyjednávání (odborové organizování se).

Občanské právo procesní

- V ČR kodifikace – občanský soudní řád
- Způsob rozhodování sporů ze soukromých práv: legitimace, procedura, dokazování, rozhodnutí, opravné prostředky.
- Kvalitní prosazení zájmů si žádá velkou pozornost a zpravidla právní pomoc.
- Konkurs a vyrovnání – vypořádání či zmírnění platební neschopnosti.

Správní právo

- Správní právo je rozsáhlé
- Základem je organizace státní (veřejné) správy (orgány a instituce)
- Kodifikace procedury – správní řád, mnoho zvláštních pravidel v zákonech
- Správní právo je pro prosazování veřejných zájmů.
- Zásada: stát prosazuje tyto zájmy na základě zákona a v jeho mezích.

Správní právo hospodářské

Veřejnoprávní regulace jednotlivých odvětví
národního hospodářství

Považuje se za součást správního práva.

Desítky a stovky zákonů a dalších předpisů

Východisko: hospodářský režim státu

Obsah: licence, kontrola, sankce

Správa zemědělství, průmyslu, služeb,
dopravy, školství a také zdravotnictví.

Finanční právo

- Svébytná součást správního práva v širokém slova smyslu, často pojímáno samostatně
- Zpravidla řada zákonů
- Právní rámec státního a veřejných rozpočtů, rozdělování a dozor nad užíváním veřejných peněz – ústavní základ
- Jednotlivé daně, poplatky, popř. odvody na sociální zabezpečení.
- Případně úprava peněžnictví.

Právo sociálního zabezpečení

- Vyspělý evropský stát je sociálním státem
 - Sociální programy:
 - (1) Sociální dávky (důchody, sociální podpora, sociální pomoc)
 - (2) Sociální služby v širokém slova smyslu (školství, sociální péče a také zdravotnictví)
 - (3) Vnější okruh sociálního angažmá státu (doprava, bydlení, kultura, sport).
- Sociální angažmá vyjadřuje právo.

Právo ochrany životního prostředí

- Rozvinulo se jako svébytná součást správního práva
- Ochrana jednotlivých složek životního prostředí a hospodaření s nimi
- regulace nakládání s odpady
- Územní plánování
- Hodnocení vlivů na životní prostředí

Trestní právo

- Potlačování nebezpečného počínání jednotlivců
- Trestní právo hmotné: obecná a zvláštní část (katalog trestných činů)
- Trestní právo procesní: postup orgánů činných v trestním řízení – velmi propracovaná.
- Orgány činné v trestním řízení: policie, státní zastupitelství, soudy
- Výkon trestu: vězení apod.
- Kodexy: trestní zákon – již přijat nový, trestní řád, odkazy na další právo.

Širší trestní právo a odpovědnost právnických osob

- Správní orgány postihují méně závažná pochybení: přestupky jednotlivců a správní delikty fyzických a právnických osob.
- Kárné právo v rámci profesních samospráv (včetně lékařské).
- Nově v ČR trestní odpovědnost právnických osob – též právnická osoba může být souzena před trestním soudem.

Soudnictví obecně

- Soudní soustavy (jednotlivé instance)
- Zabezpečují opravné prostředky a sjednocení soudní praxe
- Vztah nadřazenosti a podřazenosti
- Judikatura: představuje výklad zákonů a dalšího psaného práva.
- Proto se judikatura běžně studuje, debatuje a taky kritizuje.

Přehled českého soudnictví

- V ČR soustava vesměs nespecializovaných soudů: okresní (obvodní, městské), krajské (městský), vrchní, nejvyšší, nejvyšší správní, ústavní.
- Se soudnictvím souvisí soustava státních zastupitelství, je zde v rámci trestní represe též vazba na Policii.

Územní samospráva

- Jednotky územní samosprávy v různých zemích jsou velmi rozmanité.

V Česku jsou to obce a města a výše kraje

Vlastní orgány, volby, občanství, území

Samospráva se zavádí kvůli zvládnání místních záležitostí na základě volby společenství.

Stát může samosprávu pověřovat výkonem některých svých úkolů (přenesená působnost oproti samostatné působnosti)

Samospráva má vlastní finanční zdroje.

Federalismus

- Některé státy jsou spolkové státy.
- Úplný stát = ústřední stát + dílčí státy
- Názvy jsou rozmanité, nemusí být republikánské ani demokratické
- Dvojí orgány: federální a státní
- Dvojí právo: federální a státní
- Federace musí mít nad státy převahu, totéž platí pro vztah jejich právních řádů.

Mezinárodní právo

- Mezinárodní společenství – cca 200 států
- Státy mají vůli – jednají za ně jejich představitelé
- Mezinárodní právo – upravuje vztahy mezi státy
- Neexistuje planetární moc, vymáhají si státy vůči sobě navzájem nátlakem
- Prameny: mezinárodní smlouvy a mezinárodní obyčej.
- Mezinárodní organizace – založené státy pro jednotlivé okruhy spolupráce.
- OSN – hlavní organizace pro mír a bezpečnost.

Evropská unie

- 28 členských států včetně ČR
- Je nadnárodní organizací – mezi mezinárodní organizací a federací
- Právo má přímý účinek a přednost před neslučitelným vnitrostátním právem.
- Existují instituce Evropské unie.
- Evropská unie zabezpečuje zejména rozsáhlou hospodářskou integraci členských států.

„demokratický právní stát“

Demokracie a právní stát není totéž

- Kvalita demokracie – politický život, participace občanů, legitimita a efektivita moci, konkurence a konsensus
- Právní stát (vláda práva) – dodržování práva včetně ústavních zásad a základních práv, předvídatelnost uplatňování práva, soustavnost prosazování práva (kriminalita, korupce), ochota obyvatelstva respektovat právo, vytváření rozumné a přehledné právní úpravy.

Právníci a jejich působení

- Výlučné vysokoškolské vzdělání (magisterský stupeň)
- Vyhrazené profese: soudce, advokát.
Naopak pro práci podnikového právníka a většiny úředníků není kvalifikace potřeba.
- Právníci jako společenská, ekonomická a mentální skupina.
- Morální problémy právnických profesí.

Učebnice práva pro veřejnost

- Spirit M., Úvod do studia práva, Grada, 2010.
- Multimediální učební texty pro jednotlivé kursy bakalářských studijních oborů na Právnické fakultě Masarykovy univerzity.